

ПУТЬ САПАРА БАЙЖАНОВА

К 90-летию со дня рождения видного журналиста - писателя, ученого-исследователя Сапара Байжанова была опубликована широкомасштабная статья директора КГУ

«государственный архив Жамбылской области» Кошемали Саттибаевича в Областной газете «Ак жол» №131 «Сапар Байжанов Сара жолы». В статье рассказывается о нравственном пути Сапара Байжанова, оставшегося

4 ҚОҒАМ
9 қараша, 2020 жыл

КӨРНЕКТІ ЖУРНАЛИСТ-ЖАЗУШЫ, ЗЕРТТЕУШІ-ҒАЛЫМ САПАР БАЙЖАНОВТЫҢ ТУҒАНЫНА - 90 ЖІ

САПАР БАЙЖАНОВТЫҢ САРА ЖОЛЫ

«Қолда барда алтынның қадірі жоқ» деген рас. Әйтпесе, Сапар Байжановты осы өңірдің тұмасы ретінде сонау сексенінші жылдары, яғни көзінің тірі кезінде-ақ елге шақырып, еңбегін өскелең ұрпаққа үлгі-өнеге етуге әбден болар еді. Сапарның елүн былай қойғанда, елге есеп берер алпыс, жетпіс, сексен жылдықтарына орай облыс орталығы мен аудандарда шығармашылық кештері өткізіліп, осы уақытқа дейін естіміз.

Көсемәлі СӨТТІБАЙҰЛЫ,
«Жамбыл облысының мемлекеттік архиві» КММ директоры.

Естімегенім ештен емес, қазақ журналистикасында да, әдебиетінде де айналық қолтаңбасы қалған, сонмен бірге есімдігі ел беделі басқымалы республикалық «Социалистік Қазақстан» газетінің он жыл бас редакторы болған, одан кейін еліміздің архив саласына басшылық жасап, оған да елеулі еңбек сіңірген Сапарның өзіндік тұрғы жақтан Тараз қаласына «шарбақтары тиіп тұрған» мына Шайқорық ауылында дүниеге келгенін сол кезде біреу білсе, біреу білмей-ау деп қорам.

Ол кезде талантты жазушының да, саудатты журналистің де көп кезі. Бірақ солардың көз келгенінің маңайына Қазақ КСР-дегі №1-ші газет – «Социалистік Қазақстан» бас редактор болу бақыты жеткізе бермеген. Ал ондай бақытқа қол жеткізген азын бірі Сапар Байжанов болатын.

Сапарның өмір жолына қарап отырсақ, мына тұрған Жамбыл ауданындағы Шайқорық ауылында сонау 1930 жылы қараша айында дүниеге келіпті. Қазақ мемлекеттік журналистика факультетін 1952 жылы бітірген. Сол кездегі «Лениншіл жас» газетіне студент кезінен атсалысып, 1958 жылға дейін әдеби қызметкер, жұмысшы жастар бөлімінің меңгерушісі, редактордың орынбасары

Қолдан қосылған, айрықша мұқият жазылған, Семей уәлі басқармасының және тіптіу кезінде куәгер ретінде қатысу үшін өзім шақырған Шығыс бөлмесінің мөртелі соғылған пәкемге салынған бұл қолжазбалар мен хаттарды құпия жазғаны осы жөніндегі комиссия қаулыларына қосып Сіздің Хұзырңызға жолдан отырмын.

Пәкемге салынған хат-хабарлардың ішінде Қоқиетпаудың келген, Ибраһим Құнанбаевке беймәлім адамның Семей уәлінің қырғандарын да Ақмола облысындағы осындайлардың қырғандар үшін мұсылман Мұхамбет дінінің айрықша жымын құру жөнінде үкімет алдында жасаған ұсынысым қолдан, мәселесі көптеуші өміскен бір хаты бар.

Құнанбаевтің берген түсініктемесіне қарағанда, ол беймәлім адамнан келген бұл зақанды хатты маусым 2 ай бұрын Арқай почта бөлімшесінен алған да, сонан соң екі күн бұрын, яғни 23 апрелде Құнанбаев ол хатты өзінің үйі Турағұлдан берген, ал ол оны Шығыс бөлмесіне нығызмен орауға берген.

Менің нақ осы жерде тұрған болмыс Рысбай Құдайберген:

Турағұлдан хат алдың ба, егер аласың, ол қазір қайда және оны маған берер бер десең сұрағым. – Құдайберген, сіз, сәтсәтқалып, менің сұрауымды түсінбегенсің, мұғайым қалды да, тіптімі арқалы: – Немесе? Қандай хат? Ол несе керек? – деген сияқты сұрақтар қойды.

Мұндай түсінбегенсің, мұғайымның мындай да, бұныстаң өзі тіптің, оның кінә жүйрен ішкі бешетінің қалтасынан қажетсіз хатты тауып алдым.

Бұл хаттың Құдайбергеннен табылу себебін мен былайша түсінемін:

Құнанбаевтің ұлы Турағұл басқа жерде ішугіне мен тыйым салған өз әкесі қамтылақ түскенде Қоқиетпаудан хат аламын мойындама жазып беруде деп оғайым, менің басқа бір нәрмен айналысып жатқандағы сәтсіздік пайдаланып, хатты тығым қою үшін жасырын түрде болмыс берді, мүнда ол мені қажетсіз адамды, оның үстіне бұл куәгер ретінде шақырылып отырғанда

қартайған, іске араласпайды, тығым та жайлы өмір сүреді, тіпті өзіне қатысты жоқ істерге өте сақмықпен қарайды, яғни өз болмысында да, сондай-ақ көріні болмыстарда да ешқандай партияларды басқаруға бармайды, ал партиялардың басшылары оған кенес сұрайды.

Саяси жағынан алғанда, мен оны ақылды адам деп, фанатик емес деп санаймын, мұсылман билеушісіне елуінің қарақеттеріне араласпайтын, сенуе болатын адам деп санаймын.

Өзімен әңгімелескен кезде Құнанбаев өз пайымдарында мемлекеттік мүдделерді толық түсініптің және Россияның Ақмола облысындағы әсерлерде мәдениетті қызмет атқаруына дұрыс қолқарасын көрсетті, фанатик мұсылмандардың үкіметке қарсы әрекеттерін ашу-ақпамен айыптады. Жазғы алғанда Құнанбаевтің өз саяси тұрғыда ешқандай қауіп тұдырмайды.

Әрине, шағын ғана мақалала Сапарның ұшы Абайға қатысты мысалға келтірген арқай деректерінің бір-ексүн ғана алып отырмыз. Бірақ осы деректердің өзінен сол замандағы қазақ даласының халқы мен байлығын ішпені алған озыр елдің саяси бағыт-бағдарын, қығарастары мен ұстанымдарын анық аңғартуға болады.

Бұл туралы Сапар ағамыз:

«Республикамыздың Орталық Мемлекеттік архивінде сақталған осынау документтердің мәнісін түсіну үшін Қоқиетпаудың ар тарапқа хат жазып, позицияны дүркіртіп жүрген Қосымғұлов кім? Қоқиетпау, Ақмола, Омбы, Петербург, Семей арасында дүбір тұрғанын, Шығыс бөлмесінің қазығы Ибраһим Құнанбаевтың атын мұқиятты, оны тығымлық жасамен тергеусе дұшар етіп, ауылдында, үй-ішінде патша ұлының тіпті жүрдіруіне, Абай мен оның балықарының, болыс Гілімбайдың жасап алуына себебінші баған жұмбақ хат неғұн хат? Ол хат бар ма, бар болса, айтары не? Бұл дүркіртістің ақыры немен тынған?

Архив қолжасында сақтауым бұл документтерден сол кезінде байланымсыз, Абайға қатысты неғей тұжырымдар

Наурызбай Таласов, ол менің жамбылдағы мұғалімі Шаймерген және басқа болмыс, б патшалық Россияның озыр саясатына қар қалды қауымды орнасымы азатымы, осықаратымы қазақ өлкесін қамтыты ұйым құрып, оны мұфти деліпін ұранға қарай келдім. Ол қамтыты парменділігін, иқпал үшін олар Ибраһим Құн жалпақ қазақ жұрты бөделді адамдарға да келеті деп оқырмандары.

Әрине, бұл мақалала ақын Абай Құнанбайұлы архивінде сақталған құж жамылған еңбегінен аз ғана мысалға ретіле ұсындым.

Оның бұдан басқа «Жаз зерттері», «Сыр мен сымбат «Сұңқар көңіл самғайды» «Үш қиян – үш дүнгілі бес дәлгер» атты кітап оқырмандарынан жақсы бі

«Замандастар туралы» Шашкиннің прозасын хат және архив», «Қазаға ба «Арқар» – айғақ», «Өткі – өркенге ұлағат» деп ата зерттері тұрғысындағы жаң еңбектер саясатына қосылды.

Ал жазушы-суреттер шығарған «Алақбөде еі тәуекел», «Қарқар айбар романдары мен повестері қосылған сүбелі үлес деп

Сапарның қазымыс да, аға, ұстаз тұрғын тала да көп болған. Оларды Мемлекеттік ғылымдары профессор Шермахан Еле

Ол: «Сапарке өте еі шығармашылықтың ала

заметный след в области журналистики, литературы, который в то время был редактором газеты «Социалистический Казахстан» и занимал должность руководителя Главного архивного управления Республики Казахстан.

Сапар Байжанов родился в ноябре 1930 года в селе Шайқорык

